

Öt éve halt meg dr. Szende Béla patológusprofesszor (1936–2019)

1. ábra | Dr. Szende Béla professzor 80 éves korában, 2016-ban

Néhány napos szenvedés után 83 éves korában, 2019. június 27-én otthonában, a mentősök eredménytelen újraélesztése után elhunyt dr. Szende Béla, az orvosgenerációkat odaadással oktató és nevelő, az orvosi etikai kódexet ápoló patológusprofesszor (1. ábra). Halálát kiterjedt első fali infarktus helyett tévesen felső légúti vírusfertőzésnek diagnosztizált betegség okozta.

Utolsó előadását halála előtt egy hónappal, az általa kedvelt Európai Orvostörténeti Társaság Bécsben rendezett kongresszusán tartotta. A Karl Freiherr von Rokitsky által vezetett bécsi orvosi iskoláról beszélt. Az előadást Rokitsky dédunokájának orvos felesége is meghallgatta, és volt alkalma találkoznia Rokitsky egykori intézetének jelenlegi munkatársaival. (Semmelweis Ignác tetemét 1865-ben Rokitsky irányításával boncolták fel, és annak leletét hosszú évtizedeken át eltitkolták. Abból ugyanis egyértelműen kiderült, hogy Semmelweis Ignác a testi bántalmazásokkal összefüggő generalizált szepszis áldozata lett [1].)

Szende professzorban fel sem merült, hogy előadása volt a hatyúdala, további tervei voltak...

Váratlan halálhíre mindnyájunkat megdöbbsentett, szomorúan vettünk Tőle búcsút a napsütéses Óbudai temetőben. Ravatalánál az I. Sz. Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézet részéről kedves tanítványa, Rác Gergely docens búcsúzott, több alkalommal idézve Professzorának önvallomásából [2]. A temetés után sírjától a kijáratig sétálva Zalatnai Attila docenssel beszélgettünk. Hallgattam „az örökké tevékeny, nagy tudású, bölcs” jelzőkkel ellátott volt Főnökének kijáró őszinte megnyilatkozásait, és megosztottam vele saját emlékeimet.

Írásos méltatása Lapis Károly és Zalatnai Attila tollából a Semmelweis Egyetem honlapján jelent meg („...Váratlan halála az intézet munkatársait mélyen megrendítette, fiatalok és idősek egyaránt szerették Szende professzort, emlékeit tisztelettel őrizni fogjuk” [3]). Zalatnai Attila a magyar onkológusok megbecsülését tolmácsolta nekrológiájában: „...Hiányozni fog egyénisége, hiányozni fognak szakmai meglátásai, útmutatásai. Szende Bélát nemcsak a patológus és onkológus szakma gyászolja, hanem halálával az orvostársadalom is szegényebb lett” [4]. Felesége, dr. Kiss Gabriella két évvel később könyvet írt tudományos pályájáról és a családjuk közel hat évtizedes harmóniájáról [5]. Őszinte tisztelőjeként, pályatársaként és barátjaként halálának ötödik évfordulóján megpróbálom felidézni – lányai rendelkezésemre bocsátott életrajzi adatait is felhasználva – Szende Béla tartalmas és példás pályafutását.

Gyermekkor

Budapesten, 1936. július 29-én orvoscsaládból született (2. ábra). Azonos nevű édesapja fül-orr-gégész tanár volt a Budapesti Orvostudományi Egyetem Fül-Orr-Gégészeti Klinikáján. A klinikaigazgatói állás várományosa volt, de korai betegsége és az akkori politikai helyzet a kinevezését megghiúsította. Felmenői svábok voltak, Béla ükapja Schwarzkopf Ignác bodnármeister, a dédapja

2. ábra | Szende Béla szülei (1935)

3. ábra | Béla édesanyjával és Katalin nővérével (1939)

Schwarzkopf Alajos kúriai fogalmazó. Nevüket a családi legenda szerint Szende Béla akkori honvédelmi miniszter iránti tiszteletből magyarosították.

Béla édesanyja, dr. Mesterházy Julianna hétszilvafás, polgárosodott nyugat-dunántúli, evangélikus nemesi családból származott. Anyai nagyapja Mesterházy Pál postamester volt. Béla édesanyja fogorvosként szerzett diplomát a Pécsi Orvostudományi Egyetemen. Volt egy nővére, Katalin, aki előtte öt évvel, 1931-ben született (3. ábra).

Bélát gyermekkorában „német lány” nevelte, ezért beszélt később is jól németül. A front előtt a család 1944-ben vidéki rokonokhoz, Tahitótfalura költözött. Itt azonban gyermekbénulás-járvány pusztított, melynek a 13 éves Katalin is áldozatul esett, sőt Béla lábát is megtámadta a kór. A gyászba borult család visszaköltözött Budapestre. A János Kórház egyik épületében húzták meg magukat, mert úgy gondolták, hogy a kórház védettséget élvez a bombázásokkal szemben. 1944 karácsonyán a család hazament az Üllői úti lakásukba, ugyanakkor karácsony éjszakáján a kórházbeli épületet lebombázták, és mindenki meghalt, aki ott maradt. A család az ostromot az Üllői úti ház pincéjében vészelte át. Ekkorra már Béla édesapja sokizületi gyulladásban szenvedett. A háború után arra hivatkozva, hogy tagja volt egy keresztény orvostársaságnak, amelyet fasiszta szervezetnek bélyegeztek, hivatalos végzést kapott arról, hogy semmiféle tudományos fokozatot nem szerezhet. Hanyagló egészsége ellenére egy darabig még praktizált, sőt műtött, a műtőasztalhoz kötöztetve magát. Fia számára példakép, „hős férfi” volt, aki gyászban és betegségben haláláig a megfogyatkozott család sziklaszilárd támasza maradt. A megalkuvásnak szikrája sem volt benne. Halála után Béla édesanyja a fogorvosi fizetéséből tartotta el a családot, lehetővé téve fia egyetemi tanulmányait. Hosszú élete áldást hozott fiára és unokáira.

Béla elemi iskolába a mai Fazekas Gimnázium épületébe járt. Panni nénit, a tanítónőjét nagyon szerette. Egyik tanára, Hints Tivadar még a háborús iskolai szünet idején, a lakásán is tanította őt és társait. Ezután a Budapesti Bencés Gimnáziumba írták be. Pap tanáiról mindig csodálattal beszélt, és többször kifejtette, hogy ott többet tanult két év alatt, mint az azt követő hat évben, és

rájött, hogy egy iskolát is lehet egy egész életen át szeretni. Az egyházi iskolák államosítása és a bencés rend hazai feloszlata után a Vörösmarty Gimnáziumba helyezték át. Itt már jóval vegyesebb színvonalú oktatásban részesült. Ismereteit később sok olvasással igyekezett pótolni. Szerette az irodalmat és a történelmet. Versekert írt és fordított németből, latinból és angolból (Goethe, Schiller, Horatius, Shakespeare). Magánúton tanult németül és angolul, erre édesapja, aki érettségije évében halt meg, nagy hangsúlyt fektetett. Egy ideig ő is pap akart lenni, majd régész, de engedett szülei kívánságának, és az orvosi pályát választotta.

Orvosegyetemi évek

Nagy Imre kormányának megengedőbb politikája miatt, származása ellenére 1953-ban felvették a Budapesti Orvostudományi Egyetemre. Az orvosegyetem első két éve „kásahegynek” tűnt, amelyen át kellett rágnia magát. A harmadik évtől azonban megnyílt előtte egy csodálatos világ: a betegségek megjelenési formáinak és a gyógyítás lehetőségeinek a megismerése. Ekkor fogalmazódott meg benne, hogy daganatkutató lesz.

Harmadévesként izgalmas napokat élt át 1956 októberében. Ott volt a Kossuth téren, hallotta, ahogy Nagy Imre „Eltársak” megszólítását kifütyülte a tömeg. Édesanyja „bezárta” a pincébe, féltette a fegyveres harcoktól az amúgy sem túl harcias természetű egyetlen fiát. Sok medikustársa és oktatója disszidált nyugatra, de ő a nagyobb kalandot választotta: itthon maradt.

Már diákévei alatt érdekelte a patológia, 1957-ben tudományos diákkörös hallgatóként csatlakozott a Baló Intézethez. (A neves Baló József professzor 1945 és 1967 között vezette az I. Sz. Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézetet.) Egyetemi évei alatt sokat járt az Operába és a Zeneakadémiára. A klasszikus zenét szerette és ismerte is. Otthon gyakran hallgatta bakelit lemezgyűjteménye egyes darabjait, különösen Mozart zongoraversenyeit kedvelte. „Summa cum laude” diplomáját 1960-ban kapta meg, és a Baló Intézetbe nyert kinevezést (4. ábra).

4. ábra | „Orvossá fogadom” (Budapest, 1960)

Családalapítás

Fiatal orvosként beleszeretett legkedvesebb tudományos diákkörös hallgatójába, Kiss Gabriellába (5. ábra).

Rügyező szerelmükről meghatóan ír a szerelmes férfi:

„...A hegytető a völgy felett kitarja
fenyők ezüstjét és az égi kéket,
s magasba nyúlva őrzi mindörökre,
mint kedvesére, úgy vigyáz a völgyre.
Úgy óvja féltőn és magába zárva,
ahogy szívemben őrzöm én a képed.”

(Levél Gabinak Parádról; részlet, 1961) [6]

A szerelemből 1962 márciusában házasságkötés lett. „Hü, hü, hü! Ki gondolta volna? Szívből gratulálok!” kiáltott fel Baló professzor, aki feleségével, Banga Ilona professzornővel együtt jelen volt a Béla számára nagyon fontos eseményen. Béla számos kollégája is eljött. 65 éven át hűségben, érzelmi figyelmességben és odaadó szeretetben kintartottak egymás mellett. Felesége szerint Béla ez idő alatt türelemből, megértésből, emberségből mindig jelesre vizsgázott [5]. Ugyanakkor Béla így fogalmazott: „Az ő józan szeretete adott erőt gyengeségeimben. Áldozatos, az orvosi munkát hivatásnak és nem szolgáltatásnak tekintő életét látva tanultam meg igazán tisztelni a gyakorlati betegellátásban dolgozó kollégáim tevékenységét” [2].

Legalább két gyermeket terveztek. „Egyedül nagyon rossz, különösen, ha már volt testvére valakinek” – mondta Béla távolba néző szomorúsággal, meghalt nővére emlékezve [5]. „Feleségem két csodálatos leánygyermekkel ajándékozott meg. Katalin (1958) egyetemem, Gabriella (1973) gimnáziumban tanít, mindketten szakmájuk kiválóságai. Ők töltik be életemben az első három helyet” [2]. Az első unoka, Eszter, 1985-ben született, őt követték még négyen: Anna (1990), Péter (1991), Dávid (1992) és Nóra (2000).

Tudományos kutatás

Családján kívül a választott hivatásának, a patológia oktatásának és kutatásának élt. Intézeti kutatómunkája kezdete óta az aminosavak daganatnövekedésre kifejtett hatásával foglalkozott, és közös intézeti témákban is már az első években több közleménye jelent meg. Ám az egyetem elvégzése után csak tizenegy évvel nyílt meg egy kis kapu számára a világra, amikor sikeresen megpályázott egy külföldi ösztöndíjat.

A dolog előzménye, hogy 1969-ben de Gaulle francia elnök felhívással fordult a világ ipari nagyhatalmaikhoz, hogy katonai kiadásai egy százalékával támogassák a nemzetközi rákkutatást. Így alakult meg az International Agency for Research on Cancer (IARC) lyoni központtal. A társaság ösztöndíját bármely ország fiatal, de már eredményt elért rákkutatója megpályázhatta. Alkalmasságát a lyoni központból a pályázó munkahelyére kiküldött bírálóbizottsági tag döntötte el a szakmai jártasság

5. ábra | Béla diákkörös hallgatójával, leendő feleségével a szövettani laboratóriumban (1961)

és a nyelvtudás figyelembevételével. Ezt az ösztöndíjat kapta meg Béla, dr. Tomatis bírálóbizottsági tag referálása alapján 1970-ben. Kutatóhelyet az ösztöndíjnak kellett szereznie.

A lehetőségek és az elképzelések találkozásából jött létre az egyéves manchesteri tanulmányút 1971 októbertől. Sikertől baráti kapcsolatokon keresztül politikai jóváhagyáshoz jutniuk, így akkoriban szokatlan módon feleségét és kislányát is kiengedték. Béla édesanyja büszke volt fia sikeres kutatómunkájára, amely ilyen ritkán elérhető külföldi ösztöndíj megszerzését is lehetővé tette. Büszkesége és fia boldogulása felett érzett öröme segítette egyetlen gyermeke és unokája tartós távollétének elviselésében.

A Christie Hospital Lajtha László onkológus kutatóprofesszor által vezetett Paterson Laboratóriumában Béla szövettani technikákban nyert jártasságot. A tanulmányút eredményes volt: sikerült kimutatnia, hogy ugyanazon aminosavak D- és L-izomerei ellentétesen befolyásolják egyes daganatfajták növekedését. Ebben a témakörben védte meg kandidátusi értekezését 1974-ben.

A család is profitált a külföldi útból: felesége az érdeklődésébe vágó kórházi osztályokon fordulhatott meg, Katika kislánya pedig helytállt az iskolában, megszerelve angol nyelvtudásának alapjait. Az angliai oktatásra jellemző, hogy még az iskola igazgatónője is meglátogatta a családot, és személyesen számolt be Katika haladásáról.

1980-ban Béla meghívást kapott a koppenhágai Nobel-díjas patológusprofesszor, Johannes Fibiger intézetébe. Az invazív hólyagráksejtek elektronmikroszkópos vizsgálatával kapcsolatos hathetes dániai tapasztalatait neves szaklapban publikálta. A lassan bővülni kezdő tudományos kapcsolatrendszerében óriási erkölcsi támogatást jelentett számára Jørgen Kieler, a nagyszerű dán tudós [2]. Ezt követően szorgalmasan közölte kutatási eredményeit, többek között az aminosavak és a peptidek daganatnövekedésre kifejtett hatásáról. A metilezett lizinszármazékok biológiai funkcióinak feltárásával foglalkozó tudományos eredményeit *A sejtzaporodás serken-*

tésének lehetőségei, formái és gyakorlati jelentősége című akadémiai doktori disszertációjában foglalta össze. A védés 1982-ben volt, még abban az évben egyetemi tanári kinevezést kapott.

1986-ban a fredericki kutatólaboratóriumban (Maryland, USA) daganatimmunológiával kapcsolatos vizsgálatokat végzett a második világháború óta az Egyesült Államokban élő Borsos Tibor professzor irányításával.

1988-ban „visiting professor”-ként amerikai ösztöndíjat kapott a New Orleans-i Tulane Egyetem kutatóintézetétől. Az amerikai jazz „Gone with the Wind” hangulatát idéző szülővárosában családostul egy évet volt alkalma eltölteni. A Tulane Egyetem kutatóintézeteként működő, a Nobel-díjas Andrew V. Schally professzor által vezetett tudományos laboratóriumban új felfedezések részese lehetett. (Schally professzor Vilniusban diplomatacsaládban született, állampolgársága lengyel és amerikai. Az orvosi Nobel-díjat 1977-ben kapta. Arról is híres, hogy élete során 2200 tudományos közleménye jelent meg, ebből 1200 a Nobel-díj után. Hazai vonatkozás, hogy 2015-ben a Debreceni Egyetem a díszdoktorává választotta. Schally professzor jelenleg 98 éves.) Értékes eredményeket tártak fel az LHRH- (luteinizálóhormon-felszabadító hormon) analógok kémiai elemzéseinek, kvantitatív meghatározásainak területén. Az LHRH-analógok daganatellenes hatásának vizsgálata és az általa kezdeményezett téma, az LHRH-analógokkal végzett apoptóziskutatás jelentős eredményeket hozott. Tíz dolgozatot írt egy év alatt, amelyeket a legjelentősebb tudományos folyóiratok közöltek. Elsőként mutatta ki, hogy ezek a peptidek a programozott sejthalál indukálása révén fejtik ki hatásukat, a daganatsejtekben található receptorokon keresztül. Behatóan foglalkozott több emberi daganatban előforduló spontán és indukálható apoptózis mértékével és ezek prognosztikai jelentőségével. Kimutatta, hogy bizonyos vegyületek sejtműködésre kifejtett hatása igen kis dózisok mellett az ellenkező irányba fordul. Ez a jelenség vegyszerekkel elárasztott világunkban beláthatatlan jelentőséggel bírhat. Rámutatott arra is, hogy a programozott sejthalál gyógyszerekkel való kiválthatósága számos daganatféleség esetében előre jelezheti a betegség lefolyását.

A fentiekén kívül érdekelte a kis energiájú lézersugarak biológiai hatása, és elsőként ismertette ezek sejtproliferációt fokozó hatását. Rámutatott a glükózamin-tartalmú mesenchymalis sejtek jelentőségére a májcirrhosis kialakulásában. Elsőként írta le a PVC-por belégzése által kiváltott emberi kórképet.

A programozott sejthalálra vonatkozó eredményei széles körben ismertté tették. Váratlan elismerésként kérték, hogy tartson előadást tudományos munkájáról a Cold Spring Harbor Laboratóriumban rendezett Első Nemzetközi Apoptózis Kongresszuson, New Yorkban. A konferenciát követően díszoklevél csatolásával értesítették, hogy a New York-i Tudományos Akadémia a tagjai közé választotta. Kitérült a világ. Egyetemek, tudományos intézetek meghívására Heidelbergben, Kölnben,

Oxfordban, Oslóban, Bázelen, Bariban, Moszkvában, Marosvásárhelyen, Washingtonban, Bethesdában, Kiotóban, Kobéban, Oszakában számolhatott be munkásságáról.

Intézetigazgató (1993–2001)

Az intézethez, melyben dolgozni kezdett, mindvégig hű maradt. A Baló-Banga házaspár fia és Baló professzor tanítványai rendszeresen összegyűltek (6. ábra).

A Baló József professzort 25 éven át (1968 és 1993 között) intézetvezetőként követő Lapis Károly professzor igazgatói nyugdíjba vonulása után csupa elismert egyetemi tanár pályázta meg a tanszék vezetését. Az Általános Orvostudományi Kar Klinikai Bizottságának akkori elnökeként nem rejtettem véka alá véleményemet, hogy semmi sem szól amellett, hogy a néhány évvel fiatalabb pályázók bármelyike is „átugorja” a „számárlét-rán” életkorban következő Szende Bélát.

Mint az idő igazolta, Béla nagyon sokat tett a rendelkezésre álló nyolc igazgatói éve (1993–2001) alatt. Változatlanul aktív tudományos tevékenysége mellett fokozott hangsúlyt kapott az egyetemi oktatás. Egy autóbalesetét követő lábadozási időszakban, 1991-ben összeállította a patológiai kórképek diagnózisgyűjteményét (Thesaurus), amely azóta is alapul szolgál a számítógépes patológiai jegyzőkönyvek vezetéséhez. A gyakorlati patológiai munkában a leletezés és a bonctermi diagnosztika felügyelőjeként folyamatosan részt vett, rendszeresen kérték fel külső intézmények is szövettani konzíliumra. A hisztológiai kihívásokat mindig készséggel konzultálta hozzá forduló patológuskollégáival. Orvosi hivatásának értelmét abban látta, hogy szövettani leleteinek tudományos színvonalával hozzájárulhatott a betegek gyógyulásához. Kidolgozta a boncjegyzőkönyvek rögzítésének és tárolásának módszerét. Tanszékvezetőként ő fektette le a digitális patológia alapjait, együttműködésben dr. Molnár Bélával.

Európai uniós pályázatok felhasználásával bevezette a telepatológia módszerét az Intézetben, amely képátvitel-

6. ábra

A Baló-fiúk 2018 májusában (balról jobbra: dr. Szabó Dezső, dr. Baló-Banga József Máttyás, dr. Szende Béla és dr. Balogh Károly)

lel lehetővé tette a távolsági konzultációt. Az 1999-ben megjelent, lényegmegragadó *Pathologia* tankönyve [7] évtizedekig az orvostanhallgatók első számú kedvence volt, újabb szerzők művei mellett is. A tananyag céltudatos elsajátítását és rögzítését szolgálta az ugyanabban az évben kiadott *Pathologiai kérdésgyűjteménye* is [8]. A kórszövettani elváltozások felismerését és memorizálását segítő *Bevezetés a hisztopatológiába* című könyve három magyar (Medicina, Budapest, 1995, 1999, 2005) és egy angol nyelvű kiadásban látott napvilágot [9, 10]. A medikusok nagyra értékelték előadásait, vizsgáztatási stílusát, a vizsgák nyugodt légkörét. Az egyetemi oktatás mellett a fiatal orvosok képzését is mindig gondos szakmai irányítással végezte, nyolc PhD-jelölt szerzett tudományos fokozatot közvetlen irányítása alatt (7. ábra). 1994-ben kutatásai fejlesztésére a Sterling Winthrop váratlan anyagi támogatással lepte meg. Az adományt az Egyetem számláján helyezte el, és az Intézet műszerparkjának fejlesztésére, fiatal kutatók kongresszusi részvételének támogatására ajánlotta fel.

Megerősítette és kiterjesztette az Intézet klinikopatológiai szerepvállalását. Az egyetemi klinikákkal kialakított kollaborációk a kórfolyamatok jobb felismerését, az eredményesebb gyógykezelést segítették. A transzplantációs, nőgyógyászati, urológiai, sebészeti, gyermek- és belgyógyászati klinikákkal folyamatos együttműködés alakult ki. A szakmai megbeszélések, különleges kórképek elemzése rendszeresen, közvetlen formában a klinikopatológiai konferenciákon történt. Számos tudományos munka igazolja ennek az új szemléletnek a klinikai jelentőségét. Egyik könyvében az akkor általam vezetett Baross utcai Női Klinikáról 7 saját klinikai esetismertetésünkkel szerepeltünk [11]. Közös angol nyelvű közleményeink is voltak [12–14]. Említést érdemel még a Besznyák Istvánnal és Lapis Károllyal közösen írt könyve a mediastinum daganatairól [15] és az apoptózis akut leukaemiában játszott szerepéről közölt, gyakran citált közleménye Schuler Dezsővel [16].

Pályafutása alatt több egyetemmel épített ki tudományos együttműködést. Közös kísérleti vizsgálatokat foly-

tattak az Állatorvosi Egyetemmel, a Gödöllői Agrártudományi Egyetemmel és a Gyógynövénykutató Intézettel. Oktatási együttműködés jött létre a Marosvásárhelyi Orvostudományi Egyetemmel. Időszakos, tudományos rendezvényekkel vagy szakmai témákkal összefüggő kollaboráció alakult ki a jénai, heidelbergi, bécsi és kiotói egyetemekkel. Az Intézetet több neves külföldi tudós kereste fel.

Tudományos közélet, Magyar Orvosi Kamara

A tudományos közéletből is kivette a részét. A Magyar Patológus Társaságban kilenc évig főtitkári, öt évig elnöki pozíciót töltött be. Vezetőségi tagja volt a Magyar Onkológusok Társaságának, az Onkológus Szakmai Kollégiumnak, az MTA különböző bizottságainak, 1993-tól vezetője a Magyar Tudományos Akadémia és a Semmelweis Egyetem Molekuláris Patológiai Kutatócsoportjának és elnöke a Tumor Leukaemiás Gyermekekért Alapítványnak. 1995 és 2000 között Ő volt az elnöke a Patológus Szakmai Kollégiumnak. Emellett vezetőségi tagja volt az Európai Patológus és Európai Onkológus Társaságnak, továbbá részt vett Nagy-Britannia és Írország Patológus Társaságának és az International Academy of Pathology-nak a munkájában. Többek között a következő szaklapok szerkesztőbizottságának volt a tagja: *Lege Artis Medicinae*, *Pathology Oncology and Research*, *Hungarian Edition of JAMA*, *Medical Science Monitor*, *Journal of Medicine and Biochemistry*, *Pathology Research and Practice*, *Cellular and Molecular Medicine*.

Szende Béla professzor, a MOK Etikai Kollégiumának elnöke elkészítette a patológiai szakmaspecifikus kiegészítést, amelyet a MOK 2014. novemberi közgyűlésén fogadott el, és az új szöveg 2015. január 1-jén lépett hatályba. A patológiai konzíliumokra vonatkozó új ajánlás szövege: „Patohisztológiai, radiológiai, nukleáris medicinai, klinikai laboratóriumi, klinikai mikrobiológiai, hematológiai konzíliumot – második véleményt – a kezelőorvos írásban kérhet. A konzíliumhoz szükséges anyagot (blokk, metszet, kenet, sedimentum, röntgen-, ultrahangkép, CD) a betegdokumentációval együtt az első diagnózist kiadó patológustól stb., a kezelőorvos kéri el, racionális indokkal, udvarias formában, tájékoztatva arról, hogy konzíliumot kér. A második véleménnyel a kezelőorvost, az anyag egyidejű visszajuttatásával, a második véleményt felállító patológus írásban értesíteni köteles. A kezelőorvos a második véleménnyel az első diagnózist felállító patológust írásban tájékoztatni köteles.”

Munkásságát több egyetemi és állami kitüntetéssel, tudományos társaságok díjainak odaítélésével ismerték el: az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1976), a Munka Érdemrend ezüst fokozata (1987), Miniszteri Dicséret (1989), Huzella Tivadar-emlékérem (1992), Baló József-emlékérem (1994), Pro Universitate Díj (2001), Genersich Antal-díj (2001), Ipolyi Arnold-díj (2006), Romhányi György-díj (2010). Az *Orvosi Hetilap*

7. ábra Szende Béla professzor volt PhD-diákjai körében. Balról jobbra: Fónyad László, Parvaneh Farid, Szende Béla, Szegedi Zsolt, Angster Christine és Rác Gergely

8. ábra | Az aranydiploma átvétele (2010)

Markusovszky Lajos-díját 2000-ben vehette át. 2006-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével tüntették ki. 2010-ben vette át aranydiplomáját (8. ábra).

Nyugdíjas évek

Nyugdíjba vonulása után tovább folytatta oktatói és széles körű tudományos tevékenységét. Hetvenéves korában, a professor emeritusi cím elnyerésekor készített életrajzi összefoglalója szerint tudományos közleményeinek száma 338, tizenkét könyve, illetve könyvfejezete jelent meg, idézettsége 2180 (független), Hirsch-index: 30.

Nyugdíjasként is rendszeresen bejárt az Intézetbe, részt vett a német és angol nyelvű oktatásban, rendezte tudományos munkásságának írásos dokumentumait.

Ezekben az években jutott ideje arra is, hogy az életútját végigkísérő történelmi érdeklődését kiteljesítse. Megírta dr. Szabó Katalin szerzőtársával a kiváló magyar orvosok tudományos tevékenységét a nevüket őrző tanulmányokon keresztül összefoglaló magyar-angol nyelvű könyvét *Aere perennius – Ércnél maradandóbb* címen, amelyet 2013-ban és 2018-ban adtak ki [17]. A többihez hasonlóan ezt a könyvét is igaz barátsággal és szeretettel dedikálta nekem. A könyv alapján összeállított poszterkiállítást a Semmelweis Egyetemen, a Külügyminisztériumban, valamint több hazai és külföldi városban is bemutatták. A kiállítás anyaga a Semmelweis Múzeum kincseit gyarapítja.

2016. december elején ünnepélyes keretek között ünnepeltük 80. születésnapja alkalmából. Az ünnepségről a Semmelweis Egyetem honlapján december 6-án jelent meg Keresztes Eszter beszámolója. Bevezető köszöntőjében Hunyady László, az Általános Orvostudományi Kar dékánja Szende Béla életpályájából kiemelte többek közt, hogy ő fektette le a digitális patológia alapjait. Hozzátette azt is: az I. Sz. Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézet igazgatójaként ápolta elődjei örökségét azzal, hogy összeállította az intézet történetét. Ezt követően volt alkalmam mint felkért köszöntő hangsúlyozni, hogy Szende Béla született pedagógus, az elmé-

lyült hisztopatológusok és klinikopatológusok generációjának egyik utolsó képviselője, munkásságának nemcsak az Egyetem klinikáin, hanem a magyar kórházakban gyógyított betegek is sokat köszönhetnek. Kiemeltem továbbá, hogy a hallgatók számára iránymutató, a múltat és az orvostörténelmet, a korábbi kollégák teljesítményét értékelő és elismerő alkotás a korábban említett *Aere perennius – Ércnél maradandóbb* című könyve, amely Szende professzor érdemeit is maradandóvá teszi. Végül a klinikusok nevében gratuláltam és köszönetet mondtam az ünnepeltnek. A könyv társszerzőjétől megtudtuk a könyv születésének részleteit; Gerle János a MOK nevében hangsúlyozta Szende professzor érdemeit az Etikai Kódex megalkotásában, Tompa Anna professzor aszszony személyes élmények felidézésével beszélt Mestere szerepéről kísérletes munkáinak elindításában. Végül Matolcsy András, az intézet igazgatója méltatta Szende Béla professzor érdemeit és szerepét az intézet történetében (9. ábra).

Búcsú

„Isten egyik legnagyobb adománya az idő, és annak a lehetősége, hogy abban valami hasznosat hozzunk létre, hogy az idő ne csak múljon, hanem teljen is” – mondta a 80 éves ünnepelt professzor, hozzátéve, hogy 57 éve tartó pályafutására visszatekintve a legnagyobb öröme a fiatalok oktatását tartja. Mint mondta, az I. Sz. Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézet munkatársaira családtagként tekint, ezért születésnaposként saját eddig megjelent cikkeinek gyűjteményével ajándékozta meg az intézetet, illetve annak könyvtárát.

Életpaszttaláról őszintén írt: „Megtanultam, hogy az emberi rosszindulat és gonoszság válogatás nélkül mindenkibe belemar. Megdöbbenő, hogy még a hit nevében is kelthetnek gyűlöletet és keseríthetik meg emberek életét... Életemben néhány jó baráttal és számos nagyszerű, kedves munkatárssal találkoztam” [2]. Remélem, hogy engem is a néhány jó barátja közé sorolt. Én mindenesetre annak tekintetem, és erre büszke voltam. Sokat találko-

9. ábra | Az Intézet igazgatója, Matolcsy András professzor köszönti a 80 éves Szende Bélát

10. ábra | Dr. Szende Béla és dr. Kiss Gabriella síremléke az Óbudai temető 32-1-es parcellájában

tunk a klinikai dolgozószobámban munkatársaim PhD-védései előtt és után, akiknek készséggel vállalta a bírálóbizottságuk elnöki feladatait. Sok aktuális szakmai kihívással foglalkozva végül mindig az orvosi etikához jutottunk, melynek forrongó kérdéseiben mindig egyetértettünk. Azon kevés patológus közé tartozott, akik nagy patológiai tudásukkal mindig a klinikai gyakorlatot igyekeztek szolgálni. Szerénysége és introvertáltsága mögött érett bölcsesség húzódott meg. Kedves dörmögő hangja egyetemi éveim kedvenc patológusprofesszorának, Endes Pongrácnak a beszédstílusára emlékeztem. Értékeltem Béla finom humorát is, de legfőképpen tisztességét.

A tisztesség és emberség mindenekfelettségét az 1956 című versében éneklé meg [6]:

„...Nem győzi le ágyú, se bomba
Az emberségem,
Mely tiszta szívemnek örökje,
S átszáll, hova fekszem, a rögbe...”

A *Szökökút* címmel 2018-ban megjelent verseskötetnek Előszavában írja [6]: „Ezt a néhány sort azoknak írom, akiket szeretek és becsülök. Azt szeretném, hogy az általuk ismert prózai hivatást gyakorló emberben meglásák a láthatatlan embert, aki egy ritkán feltörő szökökúthoz hasonlóan nagy szünetekkel, de kifejezte érzelmeit. Azt remélem, hogy aki ismer, rájön majd, hogy a látható és láthatatlan ember között nem is olyan nagy a különbség. Így őrizzetek meg lelketekben.”

Búcsúnak tekinthető megrendítő önvallomása: „A magam hitét gyermekkorom óta mindvégig megtartottam. A kapott talentumot megtízszerezni nem tudtam, de bizony a végtelenül irgalmas Istenben, hogy egyszer igazságot

tesz hazámnak e földön, és szerettemmel együtt lakóhelyet ad majd nekem is a másik hazában” [2].

Szeretett felesége két év múlva halt meg, földi összetalálkozásuk 60. évfordulóján. Hitük, Arany János szavakba foglalt sora: „A lélek él, találkozunk” ott szerepel a síremlékükön (10. ábra).

Irodalom

- [1] Papp Z. Textbook of obstetrics and gynecology. Seventh, updated edition. [A szülészet-nőgyógyászat tankönyve. Hetedik, frissített kiadás.] Semmelweis Kiadó, Budapest, 2023; pp. 19–21. [Hungarian]
- [2] Szende B. Seventy-nine distinguished seventies. Béla Szende physician (Budapest, July 29, 1936). [Hetvenkilenc jeles hetvenes. Szende Béla orvos (Budapest, 1936. július 29.).] Napút Évkönyv 2006; 8/10: 115–116. [Hungarian]
- [3] Lapis K, Zalatnai A. In memoriam professor Béla Szende. [In memoriam Szende Béla professzor.] Semmelweis Egyetem honlap, Budapest, 2019. július 4. [Hungarian]
- [4] Zalatnai A. In memoriam Dr. Béla Szende (1936–2019). [In memoriam Dr. Szende Béla (1936–2019).] Magy Onkol. 2020; 64: 6. [Hungarian]
- [5] Kiss G. 58 years on the common way. Scientific career of Béla Szende MD and the harmony of his family. [58 év a közös úton. Dr. Szende Béla tudományos pályafutása és a család harmóniája.] Semmelweis Kiadó, Budapest, 2021. [Hungarian]
- [6] Szende B. Fountain. [Szökökút.] Magánkiadás. Rózsa Nyomda Kft., Budapest, 2018. [Hungarian]
- [7] Szende B. (ed.) Pathology. [Pathologia.] Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1999. [Hungarian]
- [8] Szende B, Gábor Zs, Szegedi Zs. Collection of pathological questions. [Pathológiai kérdésgyűjtemény.] Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1999. [Hungarian]
- [9] Szende B, Suba Zs. Introduction to histopathology. [Bevezetés a hisztopatológiába.] Medicina, Budapest, 1995, 1999, 2005. [Hungarian]
- [10] Szende B, Suba Zs. Introduction to histopathology. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- [11] Szende B, Schaff Zs, Zalatnai A. (eds.) Clinicopathological case studies. [Klinikopatológiai esettanulmányok.] Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2003, 2018. [Hungarian]
- [12] Moldvay J, Görbe J, Szende B, et al. Congenital osteogenesis imperfecta associated with arteriopathia calcificans infantum. Zentralbl Pathol. 1992; 138: 244–247.
- [13] Marton T, Silhavy M, Csapó Zs, et al. Multifocal hemangioendothelioma of the fetus and placenta. Hum Pathol. 1997; 28: 866–869.
- [14] Hargitai B, Szabó V, Hajdú J, et al. Apoptosis in various organs of preterm infants: histopathologic study of lung, kidney, liver, and brain of ventilated infants. Pediatr Res. 2001; 50: 110–114.
- [15] Besznayák I, Szende B, Lapis K. Tumors and pseudotumors of mediastinum. [A mediastinum tumorai és pseudotumorai.] Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. [Hungarian]
- [16] Schuler D, Szende B. Apoptosis in acute leukemia. Leuk Res. 2004; 28: 661–666.
- [17] Szende B, Szabó K. Aere perennius – More lasting than bronze. Eponymous Hungarian physicians and their contributions and inventions. [Aere perennius – Ércnél maradandóbb. Magyar orvosok, akiknek nevét alkotásaik őrzik.] Semmelweis Kiadó, Budapest, 2013. [Hungarian and English]

Papp Zoltán dr.